

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΑΙ :

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ — ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ—ΙΟΥΝΙΟΣ

1934

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ ΕΚΔΟΤΑΙ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ» — ΣΤΑΔΙΟΥ 46^Α
ΑΘΗΝΑΙ

Ε.Υ.Δ. της Κ.τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

STEFAN ZWEIG

ΝΙΤΣΕ*

Ο ΑΠΟΛΟΠΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΡΡΩΣΤΕΙΑΣ

Αυτό που δέ με σκοτώνει, με κάνει πιο δυνατό.

Απειρες είναι οι κραυγές της οδύνης που βγάζει αυτό το μαρτυρικό σώμα. Είναι ένας πίνακας όλων των φυσικών κακών, μ' εκατό αναγραφές και την υστατη φράση αποκάτω: «Σ' όλες τις εποχές του βίου, η υπερβολή του πόνου υπήρξε σ' έμένα θηριώδης.» Πραγματικά, κανένα διαβολικό μαρτύριο δέ λείπει απ' αυτό το τραγικό πανδαιμόνιο της αρρώστειας: πονοκέφαλοι δυνατοί σα σφυροκοπήματα κι' ίκανοί να ξεκουφάνουν, που για μέρες ξαπλώνουν αναίσθητο σ' ένα ντιβάνι ή σ' ένα κρεβάτι αυτό το δυστυχισμένον άνθρωπο που παραμιλεί· οδυνηρές συσπάσεις του στομάχου με έμέτους από αίμα· ήμικρανίες, πυρετοί, άνορεξιά, άτονίες, αίμορροΐδες, έντερικές ένοχλήσεις, ρίγη, ιδρώτες νυχτερινοί — ένας τρομαχτικός κύκλος. Προσθέστε σ' όλ' αυτά «μάτια κατά τά τρία τέταρτα βυθισμένα στο σκοτάδι», που πρήζονται σε κάθε προσπάθεια κι' αρχίζουν να κλαΐν και που δέν του επιτρέπουν ν' απολαύση το φως περισσότερο από «μιάμιση ώρα την ημέρα». Μά ο Νίτσε περιφρονεί αυτή την ύγεια του σώματος και μένει δέκα ώρες συνεχώς στο τραπέζι της δουλειάς. Τότε το υπερθερμασμένο του μυαλό έκδικείται αυτές τις προσβολές των τρομερών πονο-

κέφαλων με μιά υπερδιέγερση νευρική, γιατί, όταν το βράδυ το σώμα έχει κουραστεί από αρκετή ώρα, το μυαλό αυτό δέ σταματάει άμέσως, μά εξακολουθεί νά δουλεύει δράματα και σκέψεις ώσπου νά χρειαστεί ύπνωτικά για νά κοιμηθεί. Μά απ' αυτά χρειάζεται διαρκώς μεγαλύτερες ποσότητες (σε δυό μήνες ο Νίτσε ξοδεύει πενήντα γραμμάρια χλωράλης για νά δώσει στον έαυτό του λίγον ύπνο). Έπειτα, το στομάχι άρνεΐται με τη σειρά του νά πληρώσει έναν τόσο μεγάλο φόρο, κι' επαναστατεί. Και τώρα (φαθλος κύκλος) έρχονται έμετοι σπασμωδικοί, νέοι πονοκέφαλοι, που χρειάζονται νέα φάρμακα. Άγώνας σκληρός, άτελείωτος και γεμάτος πάθος, των έρεθισμένων του οργάνων, που πηγαινοφέρνουν σιωπηλά σ' ένα τρελλό παιγνίδι την άγκωτη μπάλλα της οδύνης. Ποτέ λίγη ήσυχία απ' αυτούς εκεί τους τρόμους. Ποτέ λίγες στιγμές ίκανοποίησης, κάμποσες μέρες εύχαριστησης και λησμονιάς.

Μέσα σε είκοσι χρόνια δέ βρίσκει κανείς ούτε δώδεκα γράμματα που απ' τις γραμμές τους νά μη βγαίνει κανένας θρήνος. Και διαρκώς πιο μανιασμένες, πάντα πιο δυνατές, γίνονται οι κραυγές εκείνου που τον πηρουνιάζουν τά πολυ εύαίσθητα, πολυ λεπτά και πολυ φλογισμένα νευρα του: «Συν-

* Συνέχεια από το προηγούμενο.

τόμεψε λοιπόν τή ζωή σου· πέθανε!» φωνάζει στον ίδιο τον έαυτό του. Γράφει ακόμα: «Ένα πιστόλι είναι για μένα τώρα πηγή ευχάριστων σκέψεων.»

Η: «Τό φοβερό και σχεδόν άτέλειωτο μαρτύριο με κάνει επιτέλους να έλπίζω, από μερικές ένδείξεις, ότι ό λυτρωμός, ή συμφόρηση του έγκεφάλου, είναι κοντά.»

Από καιρό, δε βρίσκει πιά, για να εκφράσει τά μαρτυριά του, τά χρειαζόμενα υπερθετικά. Μονότονες κατάντησαν στον παροξυσμό τους και στη γοργότητα της επανάληψής τους αυτές οι φριχτές κραυγές, που σχεδόν δεν έχουν πιά τίποτε τό ανθρώπινο, και που άπευθύνονται στους ανθρώπους με τόσο σπαραγμό, άπ' τά κατάβαθα εκείνου που πραγματικά έχει καταντήσει «μιά σκυλλισία ύπαρξη».

Μά να που ξαφνικά ξεπετιέται σά φλόγα (και τρέμει κανείς από φόβο μπρός σέ μιά τόσο φριχτή αντίφαση) στό έργο του «Ecce Homo» (1) αυτή ή δυνατή «όμολογία πίστεως», ή ύπερήφανη και όλοζώντανη, που φαίνεται να δείχνει σάν ψεύτικες δλες τις προηγούμενες κραυγές: «Γενικά, έζησα (πρόκειται για τά δεκαπέντε τελευταία χρόνια) σέ μιά καλήν ύγεία.» Τι πρέπει λοιπόν να πιστέψουμε; Τις μύριες κραυγές του πόνου ή την τελευταία κουβέντα; Και τά δυό μαζί. Τό σώμα του Νίτσε ήταν όργανικά γερό και ίκανό ν' άντέχει. Τό κορμί του, τό δεμένο, μπορούσε να σηκώσει και τό βαρύτερο φορτίο. Οι ρίζες του έμπαιναν βαθιά στό άγιασμένο χώμα μιάς οικογένειας γερμανών παστόρων. Γενικά, μπορούμε να πουμε ότι τόσο άπό άποψη ίδιουσυγκρασίας όσο κι' άπό άποψη όργανισμού, στά θεμέλια της σάρκας και του πνεύματός του ό Νίτσε ήταν πραγματικά ένας άνθρωπος γεμάτος ύγεία. Μόνο, τά νεύρα του είναι πολύ λεπτά για την ένταση που μ' αυτήν δουλεύουν οι αισθήσεις του. Και γι' αυτό είναι έρεθισμένα και ταραγμένα διαρκώς. (Μά ό έρεθισμός τους αυτός

ποτέ δε θα μπορέσει να κλονίσει τη μπρούτζινη δύναμη, τη δύναμη να κυριαρχεί στον έαυτό του.)

Ό ίδιος ό Νίτσε βρήκε μιά μέρα την πιό πετυχημένη έκφραση για να χαρακτηρίση αυτή την κατάσταση του μισοκίνδυνου, της μισοασφάλειας, κάνοντας λόγο για «τίς μικρές προσβολές των μαρτυριών του». Πραγματικά, σ' αυτό τον πόλεμο, τό έσωτερικό χαρακωμα της ένεργητικότητός του ποτέ δεν κυριεύτηκε. Ό Νίτσε έζησε όπως ό Γκούλιβερ στό Brobdignac, άπλως πολιορκημένος διαρκώς από μιά μυρμηκιά Πυγμαίων: από τους πόνους του. Τά νεύρα του είναι αιωνίως ταραγμένα, ό ίδιος προσπαθεί άδιάκοπα να ναι ξύπνιος και να φρουρεί, κι' όλη του ή προσοχή είναι πιασμένη άπ' τις κουραστικές κι' άπορροφητικές φροντίδες της προφύλαξης του ίδιου του έαυτοό. Μά ποτέ μιά σοβαρή άρρώστεια δεν καταφέρνει να τον ρίξει κάτω ή να τον νικήσει, έκτός ίσως άπ' τη μοναδική αυτή άρρώστεια που είκοσι όλόκληρα χρόνια σκάβει ένα λαγούμι κάτω άπ' την άκρόπολη του έγκεφάλου του, και που στό τέλος, ξαφνικά, την τινάζει στον άέρα. Ένα μεγάλο πνεύμα, όπως του Νίτσε, δεν ύποκόπτει μ' έναν τιποτένιο πυροβολισμό· μόνο μιά έκρηξη, μπορεί να κάνει κάτι στό γρανίτη ενός τέτοιου έγκεφάλου. Έτσι, στό μεγάλο μαρτύριο άντιστοιχεί μιά μεγάλη δύναμη άντοχής άπέναντί του, τό ίδιο όπως μιά πολύ μεγάλη εύπάθεια του κινητηρίου συστήματος άντιστοιχεί σέ μιά πολύ λεπτή αισθητικότητα.

Γιατί, κάθε νεύρο του στομαχιοό, όπως και της καρδιάς, και κάθε αισθηση, είναι στό Νίτσε ένα μανόμετρο έξαιρετικής ακριβείας, με λεπτότητα του μηχανισμού του τέτοια, που φανερώνει και τις πιό μικρές μεταβολές και πιέσεις, προκαλώντας με φριχτό τρόπο όδυνηρά έρεθίσματα. Τίποτα δεν είναι δίχως συνείδηση στό σώμα του, όπως και στό πνεύμα του. Η πιό μικρή ίνα, που στους άλλους είναι μουγκή, του κάνει άμέσως σινιάλο μ' ένα σκίρτημα κι' ένα τσίμπημα, κι' αυτός

(1) «Ίδου ό άνθρωπος» (Σημ. του μεταφρ.).

« ὁ μανιασμένος ἐρεθισμὸς » θρυμματίζει σὲ μύρια κοφτερὰ κι' ἐπικίνδυνα συντρίμμια τὴν ἀπὸ φυσικό της δραστηρία ἐνεργητικότητά του.

Ἐκεί κατόπι ἔρχονται οἱ φριχτὲς αὐτὲς κραυγές, ὅταν στὴν παραμικρὴ κίνηση, στὸ παραμικρὸ βῆμα ποὺ κάνει μὲς στὴ ζωὴ του, χτυπάει ἑξαφνα κανένα ἀπὸ τὰ πάντοτε εὐέξαπτα καὶ κλονισμένα νεῦρα του.

Αὐτὴ ἡ μοιραία καὶ σχεδὸν δαιμονιακὴ ὑπερευαίσθησις τῶν νεύρων τοῦ Νίτσε, ποὺ τὰ πιὸ ἀνάλαφρα ρεύματα — χωρὶς νὰ περνοῦν, σ' ἄλλους, τὸ κατῶφλι τῆς συνείδησης — ἀναστατώνουν ὀδυνηρὰ, εἶναι ἡ μόνη ρίζα τῶν μαρτυρίων του ἀλλὰ καὶ ἡ πηγὴ τῆς μεγαλοφυοῦς του ἰκανότητος στὴν ἐκτίμηση τῶν ἀξιών. Γιὰ νὰ κυκλοφορεῖ μέσα του τὸ αἷμα γρηγορώτερα, ἀπὸ μιὰ φυσιολογικὴ ἀντίδραση, δὲ χρειάζεται νὰ ὑπάρχει κάποιο πρᾶγμα χεροπιαστὸ ἢ ἓνα πραγματικὸ πάθος: μονάχα ἡ ἀτμόσφαιρα μὲ τίς μετεωρολογικὲς τῆς μεταβολῆς ποὺ ἀλλάζουν ἀπὸ ὥρα σὲ ὥρα, εἶναι γι' αὐτὸν αἰτία ἀτέλειωτων μαρτυρίων. Ἴσως νὰ μὴν ὑπῆρξε ποτὲ διανοητὴς τόσο εὐαίσθητος στὶς ἀτμοσφαιρικὲς συνθηκὲς, τόσο φριχτὰ εὐπαθὴς σ' ὅλες τίς ἐντάσεις καὶ διακυμάνσεις τῶν μετεωρολογικῶν φαινομένων, ὅσο αὐτός, ποὺ εἶναι ὅλος ἓνα μανόμετρο, ἓνας ἀληθινὸς ὑδράργυρος, ἡ ἴδια ἡ εὐαίσθησις: μεταξὺ τοῦ σφυγμοῦ του καὶ τῆς ἀτμοσφαιρικῆς πίεσης, μεταξὺ τῶν νεύρων του καὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς ὑγρασίας τῆς ἀτμόσφαιρας, φαίνεται ὅτι ὑπάρχουν μυστικὲς ἠλεκτρικὲς συνάψεις. Τὰ νεῦρα του ἀκόμη καταγράφουν κάθε μέτρο ὕψους, κάθε ἀλλαγὴ τοῦ καιροῦ, μὲ πόνους τῶν διαφόρων ὀργάνων, καὶ ἀντιδροῦν μὲ μιὰν ἀνταρσία ἀνάλογη πρὸς κάθε ἀναστάτωση τῆς φύσης. Ἡ βροχὴ, ὁ συννεφιασμένος οὐρανός, περιορίζουν τὴ ζωτικότητά του: « Ὁ σκεπασμένος οὐρανὸς μὲ πληγώνει κατὰ βάθος. » Αἰσθάνεται σχεδὸν ὡς τὰ ἔντερά του τὴν ἐπίδραση ἑνὸς συννεφιασμένου οὐρανοῦ. Ἡ βροχὴ ἐλαττώνει τὴ ζωηρότητά του, ἡ ὑγρασία ἐπι-

σης, ἡ ξηρασία τὴ μεγαλώνει, ὁ ἥλιος τοῦ δίνει ζωὴ, ὁ χειμῶνας εἶναι γι' αὐτὸν ἓνα εἶδος τετάνου καὶ θανάτου. Ἡ τρεμουλιαστὴ βελόνα τοῦ βαρόμετρο τῶν νεύρων του, ποὺ ἀνεβοκατεβαίνει σὰν ἀπριλιάτικος καιρὸς, δὲ μένει ποτὲ ἀκίνητη: αὐτὸ ποὺ τοῦ χρειάζεται εἶναι νὰ φτάσει τὸ γρηγορώτερον σ' ἓνα μέρος δίχως σύννεφα, στὰ ψηλὰ ὄροπέδια τοῦ Engadine, ποὺ δὲν τὰ πειράζει κανένας καιρὸς. Καὶ ὅπως τὸ παραμικρὸ βάρος καὶ ἡ παραμικρὴ πίεση ἔχουν ἐπίδραση στὸ φυσικὸ οὐρανό, ἔτσι εἶναι αἰσθητὸ καὶ στὰ φλογισμένα του ὄργανα τὸ ἀποτέλεσμα κάθε βάρους, κάθε διαταραχῆς καὶ κάθε ἀτμοσφαιρικῆς πτώσης ποὺ γίνεται στὸν ἐσωτερικὸ οὐρανὸ τοῦ πνεύματός του. Γιὰτί, κάθε φορὰ ποὺ πάλαι μέσα του μιὰ σκέψη, ἡ σκέψη αὐτὴ περνάει σὰν ἀστραπὴ μὲσ' ἀπὸ τοὺς τετωμένους κόμπους τῶν νεύρων του: ἡ ἐκδήλωση τῆς σκέψης στὸ Νίτσε γίνεται μ' ἓνα τόσο ἐκστατικὸ μεθύσι, μὲ μιὰ τέτοια ἠλεκτρικὴ δόνηση, ὥστε ἐνεργεῖ πάντα στὸ σῶμα του σὰ μιὰ θύελλα, καὶ, σὲ κάθε ἔκρηξη τῆς εὐαισθησίας του, ἓνα κλείσιμο τοῦ ματιοῦ — κυριολεκτικὰ — ἀρκεῖ γιὰ νὰ τροποποιήσῃ τὴν κυκλοφορίαν τοῦ αἵματός του. Τὸ σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ πιὸ ζωτικοῦ ἀπ' ὅλους τοὺς διανοητὲς, εἶναι κολλημένα τόσο στενὰ μὲ τὴν ἀτμόσφαιρα, ὥστε, γιὰ τὸ Νίτσε, οἱ ἐσωτερικὲς κι' ἐξωτερικὲς ἀντιδράσεις εἶναι ὁμοίαι: « Δὲν εἶμαι οὔτε πνεῦμα, οὔτε σῶμα, μὰ κάποιο τρίτο πρᾶγμα. Ὑποφέρω γιὰ τὸ κάθε τί, ὅπου κι' ἂν βρεθῶ. »

Ἡ ἔμφυτη λοιπὸν αὐτὴ τάση γιὰ τὴ διαφοροποίησιν ὅλων τῶν ἐρεθισμάτων, αὐτὴ ἡ τάση ν' ἀντιδρᾷ ζωηρὰ σὲ κάθε ἐντύπωση, ἀναπτύχθηκε πολὺ ἀπ' τὴν ἀκίνητη καὶ περιορισμένη ἀτμόσφαιρα τῆς ζωῆς του, ἀπ' τίς δεκάδες τῶν ἐτῶν ποὺ πέρασε ὁ Νίτσε στὴ μοναξιά. Ἀφοῦ στίς τρακόσιες ἐξήντα πέντε μέρες τοῦ χρόνου τίποτα δὲν ἔρχεται σὲ συνάφεια μ' αὐτόν, ἐκτός ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ σῶμα του (οὔτε γυναῖκα, οὔτε φίλος), ἀφοῦ στίς εἰκοσιτέσσε-

ρις ώρες τής ημέρας δέν έχει άλλο πράγμα άπ' τό αίμα του γιά νά επίκοινωνήσει μέ τόν έαυτό του, ζητάει ένα είδος αδιάκοπου διάλογου μέ τά νεύρα του.

Διαρκώς, μέσα σ' αύτή τή φριχτή σιωπή, κρατεί στά χέρια του τήν πιξιδα τών αισθήσεών του, και, όπως ακριβώς όλοι οι έρημίτες, οι άνθρωποι πού ζουν μόνοι, οι άνύπαντροι και οι ιδιότροποι, παρατηρεί σαν ύποχονδριακός και τις πιο άσημαντες τροποποιήσεις πού γίνονται στις λειτουργίες τοῦ σώματός του. "Άλλοι λησμονούν τόν έαυτό τους, γιατί ή προσοχή τους είναι άπασχολημένη στις συζητήσεις και τις ύποθέσεις, στα παιχνίδια και τους κόπους, γιατί πνίγουν τήν εύαισθησία τους στό κρασί και τήν άδιαφορία. Μά ένας Νίτσα, ένας τόσο μεγαλοφυής καρδιογνώστης, προσπαθεί διαρκώς νά δώσει στόν έαυτό του — ύποφέροντας άρκετά — μιá περίεργη ψυχολογικήν εύχαρίστηση μέ τόν ίδιο τόν έαυτό του ως θέμα « τών πειραματισμών του ».

Διαρκώς, μέ τανάλιες κοφτερές, (γιατρός μαζί και άρρωστος,) βρίσκει κάθε τι πού προκαλεί πόνο στά νεύρα του, κι' έτσι, όπως όλες οι νευρικές και γεμάτες φαντασία φύσεις, δέν κάνει άλλο παρά νά έρεθίζει άκόμη πιο πολύ τήν ύπερβολικά ταραγμένη εύαισθησία του. Δύσπιστος στους γιατρούς, γίνεται ό ίδιος γιατρός τοῦ έαυτοῦ του και « γιατρεύεται μόνος του » διαρκώς σ' όλη του τή ζωή. Δοκιμάζει όλα τά μέσα κι' όλες τις θεραπείες πού φαντάζεται, μασσάζ ήλεκτρικά, δίαιτες, ύδροθεραπείες και λουτροθεραπείες. Πότε καταπραΰνει τις διεγέρσεις του μέ βρωμιούχα, πότε τις μεγαλώνει μ' άλλα μίγματα. Η μετεωρολογική του εύαισθησία τόν σπρώχνει άκατάπαυστα στό ν' άναζητᾶ τή μοναδική άτμόσφαιρα, ένα μέρος πού νά ναι καμωμένο γι' αυτόν, « ένα κλίμα τής ψυχής του ». "Άλλοτε είναι στό Lugano έξ αίτίας τοῦ άέρα τής λίμνης και τής άπουσίας τών άνέμων, έπειτα στό Pfafers και στό Sorrente.

Κατόπι φαντάζεται ότι τά μπάνια τοῦ Ragaz θά μπορούσαν νά τόν λυτρώσουν άπ' τό έπώδυνο έγώ του, κι' ότι ή ύγιεινή ζώνη τοῦ Saint-Moritz, οι πηγές τοῦ Baden-Baden ή τοῦ Marienbad θά μπορούσαν νά τοῦ κάμουν καλό. Μιάν όλόκληρη άνοιξη κάνει τήν ανακάλυψη πώς ή φύση του μοιάζει μέ τό Engadine έξ αίτίας τοῦ « καθαροῦ και γεμάτου δζον άέρα του ». "Έπειτα θ' αλλάξει τό Engadine γιά μιá πόλη τοῦ Νότου, τή Νίτσα, μέ τόν « ξερό » της άέρα, ύστερα πάλι γιά τή Βενετία και τή Γένοβα. "Άλλοτε θάθελε νά ναι στά δάση, άλλοτε στις παραλίες τών θαλασσών, άλλοτε στις όχθες τών λιμνών και άλλοτε σέ μικρές ήσυχες πόλεις « μέ μιá καλή κι' έλαφριά διατροφή ».

Ο Θεός ξέρει πόσες μυριάδες χιλιομέτρων διέτρεξε μέ τό σιδηρόδρομο αυτός ό « περιπλανώμενος φυγάς », μόνο και μόνο γιά ν' ανακαλύψει αυτόν τόν παραμυθένιο τόπο όπου τά νεύρα του θά παύανε νά τόν καΐνε και νά τόν ένοχλοῦν κι' όπου τά όργανά του θά παύανε νά ναι αιώνια σ' έπιφυλακή. Σιγά-σιγά άποστάζει άπ' τά πειράματά του πάνω στά πάθη του ένα είδος ύγεινολογικής γεωγραφίας γιά άτομική του χρήση, σπουδάζει βαρεια βιβλία γεωλογίας γιά ν' ανακαλύψει τό μέρος πού ζητᾶ, σά λυχνάρι τοῦ Aladin, γιά νά πετύχει στό τέλος τήν κυριαρχία πάνω στό σώμα του και τή γαλήνη τοῦ πνεύματός του. Κανένα ταξίδι δέ θάταν πολύ μεγάλο γι' αυτόν: Η Βαρκελώνη είναι στά σχέδια του κι' έπίσης σκέφτεται τά ψηλά βουνά τοῦ Μεξικοῦ, τήν Άργεντινή κι' άκόμα και τήν Ίαπωνία. Η γεωγραφική θέση, ή δίαιτα πού ταιριάζει στό κλίμα και ό κανονισμός τής διατροφής γίνονται σιγά-σιγά ή δεύτερη του ιδιαιτερη έπιστήμη. Καθενός μέρους σημειώνει τή θερμοκρασία και τήν άτμοσφαιρική πίεση. Μετράει σέ χιλιοστά τοῦ μέτρου, μέ τό ύγροσκόπιο και τά ύδροστατικά όργανα, τις άτμοσφαιρικές πτώσεις και τήν ύγρασία τοῦ περιβάλλοντος, σέ τρόπο πού τό σώμα

του έχει γίνει πιά κάτι ανάλογο με την υδραργυρική στήλη ενός βαρόμετρου. Σ' ὄλη του τὴ ζωὴ, ἡ ἴδια ὑπερβολικὴ εὐαισθησία. Κι' ἐκεῖ, τὸ ἴδιο, ὑπάρχει ἓνας ὀλόκληρος «ὀδηγός», ἓνας ὀλόκληρος κατάλογος προφυλάξεων. Τὸ τσάϊ πρέπει νὰναι ὀρισμένης μάρκας καὶ κανονισμένο ἔτσι, ὥστε νὰ μὴ τοῦ κάνει κακό. Τὸ κρέας στὴν τροφή του βλάπτει καὶ τὰ χόρτα πρέπει νὰ ἐτοιμάζονται με ὀρισμένο τρόπο. Σιγά-σιγά, αὐτὴ ἡ δουλειά, «νὰ κάνη λίγο τὸ γιατρό» καὶ νὰ βάζει καὶ κάποιες διαγνώσεις, πέρνει ἓνα χαρακτήρα νοσηροῦ ἐγωῖσμοῦ καὶ κολλάει πιά ἀναπόσπαστα στὸ ἐγὼ του. Τίποτε δὲν ἔκανε τὰ μαρτύρια τοῦ Νίτσε τόσο ὀδυνηρά, ὅσο αὐτὴ ἡ αἰώνια ἀνατομία τοῦ ἑαυτοῦ του. Ὅπως πάντα, ὁ ψυχολόγος ὑποφέρει δυὸ φορές περισσότερο ἀπ' τὸν καθένα, γιατί αἰσθάνεται δυὸ φορές τὸ μαρτύριο του: πρῶτα, στὴν πραγματικότητα, καὶ κατόπι ἀπὸ τὴν αὐτοπαρατήρηση.

Μὰ ὁ Νίτσε εἶναι πνεῦμα δυνατῶν ἀντιθέσεων. Ἀντίθετα ἀπ' τὸν Γκαίτε, ποῦ ἤξερε νὰ ξεφεύγει ἀπ' τοὺς κινδύνους πολὺ ἔξυπνα, αὐτὸς ἔχει ἓναν τρόπο ἐξαιρετικὰ τολμηρὸ νὰ πηγαίνει μπροστά τους κι' ἀρπάζει τὸν ταῦρο ἀπὸ τὰ κέρατα.

Ἡ ψυχολογία, ἡ νόηση (καὶ δοκίμασα νὰ τὸ δείξω), σπρώχνουν δυνατὰ τὸν εὐαίσθητο ἄνθρωπο πρὸς τὸ μαρτύριο καὶ τὴν ἀβυσσο τῆς ἀπελπισίας. Ἀλλὰ καὶ ἡ ψυχολογία ἀκριβῶς, τὸ πνεῦμα τὸ ἴδιο, τὸν ὀδηγοῦν στὴν ὑγεία. Ὅπως ἡ ἀρρώστεια, τὸ ἴδιο καὶ ἡ γιατρεία τοῦ Νίτσε ἔρχεται ἀπ' τὴ μεγαλοφυᾶ ἐπίγνωση ποῦ ἔχει τοῦ ἑαυτοῦ του. Ἡ ψυχολογία, μ' ἓναν τρόπο μαγικό, γίνεται ἐδῶ μιὰ θεραπευτικὴ, μιὰ δίχως ταῖρι ἐφαρμογὴ ἐκείνης τῆς «ἀλχημικῆς τέχνης» ποῦ καυχίεται «ὅτι μπορεῖ νὰ βγάλει μιὰν ἀξία ἀπὸ ἓνα πρᾶγμα ποῦ δὲν ἔχει καθόλου». Ὑστερα πιά ἀπὸ δέκα χρόνων ἀτέλειωτα βάσανα, ἔφτασε στὸ «κατώτατο ὄριο τῆς ζωτικότητάς του». Ἐκμηδενισμένον ἀπ' τὰ νεῦρα του καὶ κατατρεχόμενον ἀπὸ μιὰν ἀπελπιστικὴ

μελαγχολία, τὸν νομίζουν τώρα πεσμένον στὸν πεσιμισμό καὶ τὴν αὐτοεγκατάλειψη. Νὰ ὅμως ποῦ ξαφνικά, μέσα σ' αὐτὴ τὴν πνευματικὴ κατάσταση τοῦ Νίτσε, γεννιέται μιὰ ἀπ' αὐτὲς τίς πραγματικὰ ἀνωθεν προερχόμενες «μεταβολές» ποῦ μοιάζουν σὰν κεραυνοί, μιὰ ἀπ' αὐτὲς τίς αὐτοεπιγνώσεις καὶ τίς αὐτοσωτηρίες ποῦ δίνουν μιὰ τόσο μεγαλόπρεπη καὶ συγκινητικὴ δραματικὴ στὴν ἱστορία τοῦ πνεύματός του. Ἀπότομα τραβάει ἀπ' τὸν ἑαυτό του τὴν ἀρρώστεια ποῦ τοῦ ἀνοίγει τὸν τάφο καὶ τὴ στραγκαλίζει σφίγγοντάς τὴν στὸ στήθος του. Αὐτὴ ἡ στιγμή εἶναι πραγματικὰ μυστηριώδης (δὲ μπορεῖ κανεὶς νὰ ὀρίσει τὸ ἀληθινὸ τῆς ἀποτελέσματος), μιὰ ἀπ' αὐτὲς τίς ἀστραπιαῖες ἐμπνεύσεις ποῦ παρουσιάζονται στὴ μέση τοῦ ἔργου του, ὅπου ὁ Νίτσε «ἀνακαλύπτει» τὴν ἴδια του ἀρρώστεια ὅπου —προσπαθώντας νὰ βρῆται ἀκόμα στὴ ζωὴ καὶ νὰ βλέπει ὅτι στίς τόσες βαθιές του θλίψεις, σ' ἐποχὲς τῆς ὑπαρξῆς του πολὺ ὀδυνηρὲς, ἡ παραγωγικότης του δὲν ἔκανε ἄλλο παρά ν' αὐξάνει — φωνάζει σ' ὅλους, μετὰ τὴν πιὸ βαθιὰ πεποίθηση, ὅτι τὰ μαρτύρια του, οἱ στερήσεις του, ἀποτελοῦν γι' αὐτὸν μέρος τῆς «αἰτίας», τῆς ἱερῆς αἰτίας τῆς ὑπαρξῆς του, τῆς μόνης αἰτίας ποῦναι ἅγια γι' αὐτόν. Κι' ἀπ' αὐτὴ τὴ στιγμή ποῦ τὸ πνεῦμα του δὲν αἰσθάνεται πιά οἶκτο γιὰ τὸ σῶμα του, δὲν πέρνει πιά μέρος σ' αὐτὰ τὰ μαρτύρια, βλέπει γιὰ πρώτη φορὰ τὴ ζωὴ του ἀπὸ καινούργια ἄποψη καὶ τὴν ἀρρώστεια του μετὰ μιὰ πιὸ βαθιὰ ἔννοια. Μὲ τὰ χέρια ἀνοιχτά τὴ δέχεται συνειδητὰ μὲς στὸ πεπρωμένο του σὰ μιὰν ἀναγκαιότητα, καὶ, καθὼς σὰν φανατικὸς «ὑπερασπιστὴς τῆς ζωῆς» ἀγαπάει τὸ κάθε τί στὴν ὑπαρξῆ του, λέει στὸ μαρτύριό τῆς τὸ τραγουδιστὸ «ναί» τοῦ Ζαρατούστρα, αὐτὸ τὸ χαρούμενο «Ἀκόμη μιὰ φορὰ! Ἀκόμη μιὰ φορὰ! Αἰώνια!» Ἡ ἀπλή γνώση γίνεται σ' αὐτὸν μιὰ ἀναγνώριση κι' ἡ ἀναγνώριση μιὰ εὐγνωμοσύνη. Γιατί, σ' αὐτὸ τὸν

άνωτερο διαλογισμό που υψώνει τα βλέμματά του πάνω απ' το μαρτύριο του και που δε βλέπει στη ζωή του παρά ένα μόνο δρόμο προορισμένο για τόν ίδιο, βρίσκει (μ' αυτή την υπερβολική χαρά που του παρέχει η μαγεία των εξαιρετικών πραγμάτων) ότι δεν είναι δεμένος με καμμιά από τις γήινες δυνάμεις, ότι δε χρωστάει σε καμμιάν τίποτα, έξω απ' την αρρώστειά του, κι' ότι ακριβώς στον πιο άσπλαγχο δημόσιο χρωστάει το πιο πολύτιμό του αγαθό: την ελευθερία, την ελευθερία της εξωτερικής ύπαρξης, την ελευθερία του πνεύματος. Γιατί παντοῦ όπου τολμούσε να ξεκουραστεί, να τεμπελιάσει, να ξαλαφρωθεί και να χάσει κάτι απ' την πρωτοτυπία του αρχίζοντας μιὰ δουλειά, ένα έπάγγελμα ή μιὰν όρισμένη πνευματική διαμόρφωση, ή αρρώστεια, μανιασμένη, τόν κυνηγοῦσε εκεί με το καμουτσί της.

Στην αρρώστεια χρωστάει το ότι σώθηκε απ' τή στρατιωτική ύπηρεσία και δόθηκε στην έπιστήμη, και σ' αυτήν επίσης το ότι δεν κόλλησε σ' αυτή τήν έπιστήμη και τή φιλολογία. Έκείνη τόν έκαμε να βγει απ' τόν κύκλο του Πανεπιστημίου της Βάιλε για να τόν κάμει να μπει στη «μόνωση» κι' απ' αυτή στον κόσμο, για να τόν όδηγήσει δηλαδή στον ίδιο του έαυτό. Στα άρρωστά του μάτια χρωστάει το ότι «λυτρώθηκε απ' το βιβλίο», «τή μεγαλύτερη ύπηρεσία που έπρόσφερα στον έαυτό μου». Το μαρτύριο του απέσπασε (όδυνηρά, μὰ για όφελός του) όλες τις φλοῦδες που πήγαιναν να σχηματιστούν γύρω του, όλα τα δίχτυα που πολεμοῦσαν να τόν τυλίξουν. «Η αρρώστεια, σὰ να ποῦμε, με λυτρώνει με τήν ένέργειά της» λέει ό ίδιος. Υπήρξε γι' αυτόν ή μαμή που βόηθησε να γεννηθεί ό έσωτερικός άνθρωπος, και τα μαρτύρια που του προξένησε υπήρξαν ακριβώς οι πόνοι του τοκετού. Χάρη σ' αυτήν, ή ζωή έγινε για κείνον όχι μιὰ ρουτίνα, μὰ ένα ξανάνιωμα, μιὰ αποκάλυψη: «Ανακάλυψα τή ζωή — και τόν έαυτό

μου ακόμα — σαν κάτι καινούργιο».

Γιατί, (κι' έτσι αυτός ό βασανισμένος άνθρωπος άνυμνεῖ μ' εύγνωμοσύνη τα βάσανά του στο μεγαλόπρεπο ύμνο προς τόν ιερό πόνο) μόνο μαρτύρια παρέχει ή έπιστήμη. «Η άρκουδίσια ύγεια»⁽¹⁾ που είναι μιὰ άπλή κληρονομία και ποτέ δε χαλάει, ίκανοποιείται στα κρυφά και χωρίς να δείχνεται. Δε ζητάει τίποτα, δεν προβάλλει καμμιάν αξίωση και γι' αυτό δεν ύπάρχει ψυχολογία στους ύγιεις. Κάθε γνώση προέρχεται απ' τήν όδύνη. «Ό πόνος γυρεύει πάντοτε να νοιώσει τις αίτιες, ενώ ή εύχαρίστηση προσπαθεί να μείνει εκεί που βρίσκεται χωρίς να κοιτάζει πίσω.» Γίνεται κανείς «διαρκώς πιο λεπτός με τόν πόνο». Το μαρτύριο, που μὰς τρώει και μὰς σβύνει, όργώνει τόν κάμπο της ψυχής και του έσωτερικού σκαψίματος ή έπώδυνη δουλειά σαν το αλέτρι άνακατεύει το χώμα για τή νέα πνευματική έσοδεία. «Ό μεγάλος πόνος είναι ό τελευταίος λυτρωτής του πνεύματος: Μονάχα αυτός μὰς άναγκάζει να κατεβούμε στα βάθα του έαυτού μας» και με το δικίο του εκείνος, που γι' αυτόν ήταν σχεδόν θανάσιμος, θά μπορεί κατόπι να λείι αυτή τήν υπερήφανη κουβέντα: «Ξέρω θαυμάσια τή ζωή μου, γιατί άρκετές φορές έφτασα στο σημείο ν' άφανιστώ.» «Ό Νίτσε δεν κυριαρχεί πάνω σ' αυτά τα μαρτύρια με τεχνάσματα, με τήν άρνηση, με πρόσκαιρες άνακούφισες ή πέρνοντας ιδεαλιστικά τή σωματική του άγωνία, αλλά με τήν πρωτόγονη δύναμη της φύσης του μόνο, με τή γνώση: αυτός ό υπέρτατος έφευρέτης αξιών, φανερώνει στον έαυτό του τήν αξία της άρρώστειας του. Μάρτυρας από τήν άνάποδη, δεν έχει πρώτα-πρώτα τήν πίστη, που γι' αυτήν τραβάει αυτά τα μαρτύρια. Μόνο απ' τα μαρτύρια, απ' τα βάσανα ακριβώς, άποχτάει αυτή τήν πίστη. Μὰ ή σοφή του χημεία βρίσκει όχι μονάχα τήν αξία της άρρώ-

(1) Η γερή κράση των κοινών ανθρώπων (Σημ. του μεταφρ.)

στειας, αλλά και τόν αντίθετο πόλο της: την αξία της υγείας. Χρειάζονται και τὰ δύο αὐτὰ πράγματα ἐνωμένα γιὰ νὰ δώσουν πλέριο τὸ αἶσθημα τῆς ζωῆς, τὴν αἰώνια κατάσταση τῆς προσπάθειας ποὺ πάει ἀπ' τὸ μαρτύριο στὴν ἔκσταση καὶ ποὺ σπρώχνει τὸν ἄνθρωπο στὸ ἄπειρο. Καὶ οἱ δύο εἶναι ἀναγκαῖες: ἡ ἀρρώστεια ὡς μέσο κι' ἡ υγεία ὡς σκοπός. Ἡ ἀρρώστεια ὡς δρόμος κι' ἡ υγεία ὡς τέρμα. Γιατί, ἡ ὀδύνη, κατὰ τὴν ἀντίληψη τοῦ Νίτσε, δὲν εἶναι παρά ἡ σκοτεινὴ ὄχθη τῆς ἀρρώστειας. Ἡ ἄλλη ὄχθη λάμπει μ' ἓνα ἀνεκφραστο φῶς: λέγεται γιαιτρεία καὶ δὲ μπορεῖ κανεὶς νὰ τῆ φτάσει παρά φεύγοντας ἀπὸ τὴν ὄχθη τῆς ὀδύνης. Ἡ γιαιτρεία, λοιπόν, ἡ ἀνάκτηση τῆς υγείας, ἔχει μεγαλύτερη σημασία ἀπ' τὴν ἀπλὴ ἐπάνοδο στὴν κανονικὴ ζωὴ. Δὲν εἶναι μιὰ μεταμόρφωση, μὰ κάτι ἀπέιρως ἀνώτερο. Εἶναι μιὰ ἀνάβαση, μιὰ ἀνύψωση καὶ μιὰ αὐξηση τῆς λεπτότητος. Βγαίνει κανεὶς ἀπ' τὴν ἀρρώστεια «μ' ἓνα καινούργιο δέρμα», πιο ντελικάτο, μὲ μιὰ λεπτὴ ἀντίληψη τῆς εὐχαρίστησης, μὲ μιὰ γλῶσσα πιο ἐπιτήδεια στὸ νὰ ἐκτιμᾷει ὅλα τὰ καλὰ πράγματα, μὲ μιὰ χαρούμενη εὐαισθησία «καὶ κάποια δεύτερη ἀγνότητα πιο ἐπικίνδυνη στὴν τόση χαρὰ», μοιάζοντας μ' ἓνα παιδί, κι' ἕκαστὸ φορὲς πιο ραφιναρισμένος ἀπ' ὅσο ποτὲ δὲν ὑπῆρξαν ἄλλοι. Κι' ἡ δεύτερη αὐτὴ υγεία ποὺ ἀκολουθεῖ τὴν ἀρρώστεια, «καρπὸς τῆς κατάθλιψης καὶ τῆς ὀδύνης», δῶρο ὄχι παρμένο στὰ τυφλά, μὰ θησαυρὸς ποὺ πολὺ ἀγαπήθηκε, ποὺ μὲ πολὺ κόπο ἀναζητήθηκε, ποὺ ἀγοράστηκε μὲ μύριους ἀναστεναγμούς, κραυγὲς καὶ πόνους, εἶναι χίλιες φορὲς πιο δυνατὴ ἀπ' τὴ χοντροκομμένη υγεία ἐκείνων ποὺ εἶναι πάντοτε καλὰ. Αὐτὸς ποὺ δοκίμασε μιὰ φορὰ τὴ ριγηλὴ γλύκα, τὸ δυνατὸ μεθύσι αὐτῆς τῆς γιαιτρείας, καί γετὰι ἀπ' τὸν πόθο νὰ δοκιμάζει πάντα τὴν ἴδια αὐτὴ αἶσθησι. Πάντα ρίχνεται ξανά στὸ ἀπὸ φωτιά καὶ θείαφι ρεῦμα τῶν σπαραχτικῶν μαρτυριῶν, μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ ξαναβρεῖ αὐτὴ

«τὴ γόησσα ἐντύπωση τῆς γιαιτρείας», αὐτὸ τὸ χρυσὸ μεθύσι, ποὺ γιὰ τὸ Νίτσε πέρνει τὴ θέση ὄλων τῶν συνηθισμένων τονωτικῶν τοῦ ἀλκοὸλ καὶ τῆς νικοτίνης, ξεπερνώντας τα χίλιες φορὲς.

Μὰ μόλις καὶ μετὰ βίας ὁ Νίτσε καταφέρνει ν' ἀνακαλύψει τὴν ἔννοια τοῦ πόνου τοῦ καὶ τὴ μεγάλη ἡδονὴ τῆς γιαιτρείας, ποὺ ποθεῖ νὰ τὴν κάμει ἀποστολικὸ κήρυγμα καὶ νὰ διακρίνει σ' αὐτὴν τὴν ἔννοια τοῦ σύμπαντος. Ὅπως ὅλοι οἱ δαιμονισμένοι, εἶναι σκλάβος τῆς ἴδιας τοῦ ἔκστασης καὶ δὲ μπορεῖ πιά νὰ χορτάσει μ' αὐτὴ τὴ γοητευτικὴ ἐναλλαγὴ τοῦ πόνου καὶ τῆς εὐχαρίστησης. Θέλει τὰ βᾶσανά του νὰ τὸν κάμουν νὰ μαρτυράει ἀκόμη περισσότερο, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ πετάξει πιο ψηλὰ στὴν ἀνώτερη κι' εὐτυχισμένη σφαιρα τῆς ἀνάρρωσης ποὺ εἶναι γεμάτη φῶς, καὶ δύναμη. Σ' αὐτὸ τὸ ξαναμμένο μεθύσι συγχίζει σιγὰ-σιγὰ τὴ μανιασμένη του θέληση γιὰ γιαιτρεία μὲ τὴν ἴδια τὴ γιαιτρεία, τὸν πυρετό του μὲ τὴ ζωτικότητα τοῦ καὶ τὸν ἴλιγγο τῆς πτώσης μὲ μιὰν αὐξηση τῆς δύναμης. Ἡ υγεία! Ἡ υγεία! Αὐτὸς ὁ μεθυμένος μὲ τὸν ἑαυτὸ τοῦ ἄνθρωπος ἀνεμίζει σὰ σημαία αὐτὴ τὴ λέξη πάνωθὲ του: ἐκεῖ πρέπει νὰ βρίσκεται ἡ ἔννοια τοῦ σύμπαντος, ὁ σκοπὸς τῆς ζωῆς, τὸ μοναδικὸ μέτρο κάθε ἀξίας. Κι' αὐτὸς ποὺ δεκάδες χρόνια βιάδιζε ψηλάφητὰ στὸ σκοτάδι, ἀπὸ βάσανο σὲ βάσανο, σηκώνει τώρα τὴ φωνὴ του σ' ἓνα θαυμαστὸν ὕμνο τῆς ζωτικότητος, τῆς χτηνώδους καὶ μεθυμένης μὲ τὸν ἑαυτὸ τῆς δύναμης. Ξετυλίγει μανιασμένος τὴ ζωηρόχρωμη σημαία τῆς θέλησης τῆς δύναμης, τῆς θέλησης τῆς ζωῆς, τῆς θέλησης νὰ εἶναι κανεὶς σκληρὸς καὶ ἀσπλαγχνος, καὶ τὴν προσφέρει σὲ μιὰ μελλοντικὴν ἀνθρωπότητα, — χωρὶς ν' ἀμφιβάλλει ὅτι ἡ δύναμη ποὺ τὸν ἐμψυχώνει νὰ κρατᾷ τόσο ψηλὰ αὐτὸ τὸ λάβαρο, εἶναι ἡ ἴδια ποὺ τεντώνει τὸ τόξο μὲ τὸ βέλος ποὺ θὰ τὸν σκοτώσει.

Γιατί ἡ δεύτερη αὐτὴ υγεία τοῦ Νίτσε, ποὺ στὴν ἑξαψὴ τῆς ὑψώνεται ὡς

τὸ διθύραμβο, εἶναι μιὰ ἀυθυποβολή, μιὰ ὕγεια «ἐφευρεμένη». Τῆ στιγμῇ ἀκριβῶς πού σηκώνει χαρούμενα τὰ χέρια στὸν οὐρανό, μεθυσμένος ἀπ' τὴ δύναμή του, καὶ καυχιέται (στὸ Ecce Homo) γιὰ τὴ μεγάλη του ὕγεια κι' ὀρκίζεται πὼς ποτὲ δὲν ἦταν ἄρρωστος οὔτε ἐξαντλημένος, τ' ἀστροπελέκι ἀνταριάζει κίτλας μὲς στὸ αἷμα τοῦ. "Ὅ,τι τραγουδαὶ καὶ θριαμβεῦει μέσα του δὲν εἶναι ἡ ζωὴ του, μὰ ὁ θάνατός του. Δὲν εἶναι πιά τὸ γεμάτο ἐπιστήμη πνεῦμα, μὰ ὁ δαίμονας πού ἀρπάζει τὸ θῦμα του. Αὐτὸ πού πέρνει γιὰ φῶς, γιὰ πύρα τοῦ αἵματός του, κλείνει μέσα του τὰ θανατηφόρα σπέρματα τῆς ἀρρώστειας του, καὶ τὸ κλινικό βλέμμα κάθε γιατροῦ νοιώθει σήμερα καθαρὰ σ' αὐτὸ τὸ θαυμαστὸ αἶσθημα τῆς ὕγειας πού τὸν ἔχει περιλάβει στίς τελευταῖες του ὥρες, ὅ,τι ὀνομάζουμε σήμερα εὐφορία, τὴν κατάσταση αὐτῆς τῆς τυπικῆς «εὐεξίας» πού προμηνάει τὸ τέλος. Ἡ ἀσημένια διαύγεια πού ἀπλώνεται στίς τελευταῖες του ὥρες, ρίχνει μπρός του τὸ τρεμούλιασμα μιᾶς ἄλλης σφαίρας, τῆς σφαίρας τοῦ δαίμονα, τῆς σφαίρας τοῦ ὑπερέραν. Αὐτὸς ὁμως, στὸ μεθύ-

(Ἀκολουθεῖ)

σι του, δὲν τὴ γνωρίζει, καὶ αἰσθάνεται μονάχα τὸν ἑαυτὸ του φωτισμένο ἀπ' ὄλη τὴν αἴγλη κι' ὄλες τίς χάρες τίς γῆς.

Οἱ ἰδέες ξεπηδοῦν ἀπὸ μέσα του σὰ φωτιά. Ἡ γλῶσσα πάλλεται μὲ μιὰ δύναμη πρωτότυπη σὲ κάθε νοιγμα τῆς κουβέντας του καὶ ἡ μουσικὴ γεμίζει τὴν ψυχὴ του: παντοῦ ὅπου ρίχνει τὸ βλέμμα του, βλέπει νὰ λάμπει ἢ εἰρήνη. Οἱ ἄνθρωποι τοῦ δρόμου χαμογελοῦν. Κάθε γράμμα εἶναι μιὰ θεία εἰδοποίηση, καὶ ἀκτινοβολώντας ἀπὸ εὐτυχία κραυγάζει στὸ τελευταῖο του γράμμα, ἀπευθυνόμενο στὸ φίλο του Peter Gast: «Τραγοῦδα μου ἓνα καινούγιο τραγούδι. Ὁ κόσμος ἔχει μεταμορφωθεῖ κι' οἱ οὐρανοὶ διασκεδάζουν.» Ἀπ' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸ μεταμορφωμένον οὐρανὸ βγαίνει ἡ πύρινη ἀκτίνα πού τὸν χτυπάει καὶ πού σμίγει τὴν ὀδύνη καὶ τὴν «εὐεξία» σ' ἓνα μονάχο κι' ἀδιάσπαστο δευτερόλεπτο. Οἱ δυὸ ἄκρες τοῦ αἰσθήματος μπαίνουν μαζί τὴν ἴδια στιγμῇ στὸ στήθος του, πού ἀνασαινεῖ μὲ κόπο, καὶ στοὺς ἀναμμένους κροτάφους του τὸ αἷμα κάνει νὰ θορυβοῦν μαζί ἡ ζωὴ κι' ὁ θάνατος, σὲ μιὰ μοναδικὴ κι' ἀποκαλυπτικὴ μουσικῇ.

Μεταφρ. Π. Π. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ

ΣΕ ΠΡΟΣΜΕΝΩ

Μὲ τὸν ἀγέρα σὲ προσμένω,
πουλάκι παραστρατημένο.
Μόνον τὸν ἦχο ἀπ' τὴ φτερούγα
νάκούσω στὴν πλατειὰ τὴ ρούγα
πού ἡ σιωπὴ σφιχτὰ τὴ ζώνει,
θὰ τρέξω νὰ ξεμανταλώσω
καὶ κλῶνο τὴν καρδιά θ' ἀπλώσω,
νὰ κάθῃσαι, μικρὸ μου ἀηδόνι.

Δὲν ἦρθες μὲ τὸ πλάνο ἀγέρι...
Τάχα ἡ βροχούλα θὰ σὲ φέρη
κι ἡ νοτισμένη συγνεφιά;
Φωλιά σου ἢ ἄδεια μου, ἀπαλάμη
πού τρέμει ὡς λυγερὸ καλάμι...
Τάχα θὰ ρθεῖς μὲ τὸ χιονιὰ
μιὰν ἄγρια θλιβερὴ νυχτιά,
νὰ μοῦ χτυπήσεις τὸ ἔρμο τζάμι;

Πουλάκι παραστρατημένο,
μὲ τὸ χιονιὰ πὼς νὰ προσμένω;
Κι ἂν μοῦ χτυπᾷς στὸ παραθύρι,
θὰ σβύνει ὁ χτύπος σου πικρὰ
μέσα στὰ κρύα καὶ στὰ νεκρά.
Σπασμένο θάμαι πιά ποτήρι
πού ὁ ἦχος πνίγεται βαθειὰ
στὴ ραγισμένη του καρδιά.

ΔΙΑΛΕΧΤΗ ΖΕΥΓΩΛΗ